

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ

**RẰNG THƯỜNG CỦA NGƯỜI MƯỜNG
Ở XÃ NGỌC LÂU, HUYỆN LẠC SƠN, TỈNH HÀ BÌNH**

**KHOÁ LUẬN TỐT NGHIỆP CỬ NHÂN
NGÀNH VĂN HOÁ DÂN TỘC THIỂU SỐ**

Sinh viên thực hiện : BÙI THỊ LUYẾN - VHDT 16B

Giảng viên hướng dẫn : TH.S. NGUYỄN THỊ THANH VÂN

HÀ NỘI - 2014

LỜI CẢM ƠN

Trước hết, tôi xin được cảm ơn các thầy cô trường Đại học Văn hóa Hà Nội, đặc biệt là các thầy cô trong khoa Văn hóa Dân tộc thiểu số, các thầy cô đã dạy bảo tận tình cho lớp Văn hóa Dân tộc 16b.

Xin chân thành cảm ơn sâu sắc tới cô Nguyễn Thị Thanh Vân đã tận tình hướng dẫn trong suốt quá trình nghiên cứu và hoàn thành khóa luận này.

Nhân đây, cũng xin chân thành cảm ơn Ủy ban nhân dân xã Ngọc Lâu, các cô chú, anh chị phòng Văn hóa thông tin, Đài truyền hình... huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình đã tạo điều kiện điều tra khảo sát và cung cấp tài liệu để viết khóa luận này.

Đồng thời, xin được gửi lời cảm ơn sâu sắc tới các nghệ nhân Rừng Thường, các ông bà, anh chị người Mường tại xã Ngọc Lâu đã tận tình giúp đỡ và cung cấp thông tin cho tôi trong quá trình đi thực tế.

Xin chân thành cảm ơn các bạn trong lớp Văn hóa Dân tộc 16b - Những người bạn luôn sát cánh đồng viên, giúp đỡ tôi trong suốt quá trình 4 năm Đại học tại trường Đại học Văn hóa Hà Nội.

Hà Nội, tháng 5 năm 2014

Tác giả khóa luận

Bùi Thị Luyện

MỤC LỤC

LỜI CẢM ƠN

MỞ ĐẦU	5
CHƯƠNG 1: TỔNG QUAN VỀ NGƯỜI MƯỜNG VÀ RẰNG THƯỜNG CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở XÃ NGỌC LÂU	11
1.1. Khái quát về xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình	11
1.2. Tổng quan về người Mường ở xã Ngọc Lâu	12
1.2.1. Nguồn gốc người Mường	12
1.2.2. Đặc điểm văn hóa - xã hội của người Mường ở xã Ngọc Lâu	13
1.3. Tổng quan về Rừng Thường của người Mường ở xã Ngọc Lâu	25
1.3.1. Khái niệm Rừng Thường	25
1.3.2. Nguồn gốc của Rừng Thường	26
1.3.3. Phân loại Rừng Thường	28
Tiểu kết chương 1	30
CHƯƠNG 2: CÁC LOẠI RẰNG THƯỜNG CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở XÃ NGỌC LÂU	31
2.1. Rừng Thường giao duyên	31
2.1.1. Thời gian tổ chức	31
2.1.2. Không gian tổ chức	32
2.1.3. Cách thức tổ chức.....	33
2.1.4. Nội dung chính.....	35
2.2. Thường Sắc bù	43
2.2.1. Thời gian tổ chức	43
2.2.2. Không gian tổ chức	44
2.2.3. Cách thức tổ chức.....	45
2.2.4. Nội dung chính.....	46
2.3. Rừng Thường Kể	52
2.3.1. Thời gian tổ chức	52
2.3.2. Không gian tổ chức	52
2.3.3. Cách thức tổ chức.....	52
2.3.4. Nội dung chính.....	53

2.4. Răng Thường Chức	56
2.4.1. Thời gian tổ chức	56
2.4.2. Không gian tổ chức	57
2.4.3. Cách thức tổ chức.....	57
2.4.4. Nội dung chính.....	58
2.5. Đặc điểm chung của Răng Thường	65
Tiểu kết chương 2	72
CHƯƠNG 3: GIÁ TRỊ, CHỨC NĂNG, VAI TRÒ VÀ THỰC TRẠNG CỦA RĂNG THƯỜNG TRONG ĐỜI SỐNG TINH THẦN CỦA NGƯỜI MƯỜNG Ở XÃ NGỌC LÂU	74
3.1. Giá trị, chức năng và vai trò của Răng Thường trong đời sống tinh thần của người Mường ở xã Ngọc Lâu.....	74
3.1.1. Các giá trị của Răng Thường.....	74
3.1.2. Các chức năng của Răng Thường.....	77
3.1.3. Vai trò của Răng Thường	80
3.2. Thực trạng Răng Thường của người Mường ở xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình	82
3.3. Nguyên nhân	86
3.3.1. Nguyên nhân khách quan	86
3.3.2. Nguyên nhân chủ quan	88
3.4. Giải pháp bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa của Răng Thường ...	90
3.4.1. Sự cần thiết bảo tồn Răng Thường.....	90
3.4.2. Phương hướng bảo tồn	91
3.4.3. Biện pháp cụ thể.....	93
Tiểu kết chương 3	100
KẾT LUẬN.....	102
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	105
PHỤ LỤC.....	107

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Người Mường là một dân tộc có lịch sử hình thành từ rất sớm ở Tây Bắc, Việt Nam. Trong quá trình hình thành và phát triển, người Mường đã sáng tạo nên những giá trị văn hóa độc đáo, mang bản sắc tộc người, trong đó có kho tàng văn học dân gian nói riêng khá phong phú và đồ sộ cả về số lượng, thể loại và nội dung phản ánh. Những sáng tạo ấy của dân tộc Mường đã đóng góp lớn cho nền văn hóa chung của nước ta ngày càng trở nên phong phú hơn.

Nói đến người Mường, văn hóa Mường không thể không kể đến nền văn hóa dân gian phong phú và đặc sắc. Nó phản ánh một cách sinh động đời sống tinh thần và những sáng tạo to lớn của dân tộc Mường. Trong nền văn hóa dân gian Mường nổi bật lên là ba thể loại: Sử thi thần thoại với tác phẩm *Đẻ đất đẻ nước*; truyện thơ với các tác phẩm tiêu biểu như *Chàng Lú - nàng Úa*, *Nàng Nga Hai mối*, *Út Lót – Hồ Liêu...* và *Rằng Thường* (dân ca) với các loại: *Rằng Thường chúc*, *Rằng Thường kể*, *Rằng Thường Sắc bùa*, *Rằng Thường giao duyên*.

Rằng Thường là một trong những thể loại dân ca tiêu biểu của dân tộc Mường nói chung và người Mường tại xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình nói riêng. *Rằng Thường* là những lời chúc tốt lành, ý nghĩa khi gặp gỡ nhau trong những cuộc vui, là những lời tâm tình, thăm hỏi ý tứ của những cô gái, chàng trai Mường dành cho nhau. Hơn nữa, *Rằng Thường* còn chứa đựng những giá trị sống, những phong tục tập, tập quán tốt đẹp của dân tộc, góp phần hình thành bản sắc văn hóa Mường trong cộng đồng quốc gia dân tộc Việt Nam.

Qua khảo sát, tôi chọn đề tài *Rằng Thường của người Mường ở xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình* làm khóa luận tốt nghiệp vì:

Ý nghĩa khoa học của đề tài: Nghiên cứu về Răng Thường để hiểu thêm về một loại hình dân ca tiêu biểu, đặc sắc của người Mường. Bên cạnh đó, Răng Thường của người Mường hiện nay ít có những công trình nghiên cứu sâu, cụ thể, chi tiết. Vì vậy, việc nghiên cứu góp phần làm rõ những đặc điểm về phương thức sinh hoạt cũng như nội dung của từng loại Răng Thường trong dân ca Mường, từ đó xác định được những giá trị của Răng Thường nói riêng và văn hóa cổ truyền của dân tộc Mường nói chung trong tổng thể nền văn hóa dân tộc Việt Nam là một trong việc làm quan trọng và cần thiết.

Ý nghĩa thực tiễn của đề tài: Hiện nay, Răng Thường đang bị mai một nhanh chóng trong sinh hoạt văn hóa của người Mường ở Việt Nam nói chung và người Mường ở xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình nói riêng. Nó không còn được diễn thường xuyên, phổ biến như trước. Các làn điệu Răng Thường giờ chỉ còn tồn tại ở tầng lớp người có tuổi trong cộng đồng mà ít được giới trẻ quan tâm, hưởng ứng, điều đó có nghĩa những giá trị văn hóa mang bản sắc tộc người cũng dần bị mất theo. Vì vậy, việc nghiên cứu một cách toàn diện, đề xuất những giải pháp hợp lý, hiệu quả nhằm bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa quý giá của Răng Thường trong đời sống tinh thần của người Mường hiện nay là một việc làm cần thiết.

2. Lịch sử nghiên cứu đề tài

Răng Thường là một sinh hoạt văn hóa độc đáo của người Mường đã thu hút sức quan tâm nghiên cứu của nhiều nhà nghiên cứu ở nhiều lĩnh vực khác nhau.

Công trình “*Tục ngữ, dân ca Mường ở Thanh Hóa*” của tác giả Minh Hiệu (NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội, 1999) đã giành phần lớn cho việc sưu tầm về tục ngữ ca dao của người Mường ở Thanh Hóa trong đó có một phần giới thiệu về Xường giao duyên tại vùng Mường ở Thanh Hóa, (người Mường Thanh Hóa gọi Thường là Xường).

Công trình “*Dân ca xường của người Mường ở Thanh Hóa*” của tác giả Mai Thị Hồng Hải là công trình nghiên cứu về Răng Thường giao duyên – Một bộ phận của thể loại Răng Thường nói chung của người Mường tại Thanh Hóa.

Công trình “*Thường Rang – Bộ mạng*” của tác giả Bùi Thiện (Ty Văn hóa Hòa Bình xuất bản năm 1973) cũng dành một phần giới thiệu khái quát về Thường Rang – Bộ mạng của người Mường ở Hòa Bình nhưng không nhiều và chỉ mang tính chất sưu tầm lại những lời ca Răng Thường.

Về vai trò và vị trí của Răng Thường, trong cuốn sách “*Tục ngữ dân ca Mường Thanh Hóa*” của tác giả Minh Hiệu có nêu lên mấy ý:

“Mỗi người con trai con gái trước đây khi đến tuổi lớn khôn nếu không biết xường thì bị coi gần như là một điều bất hạnh và đáng xấu hổ. Mỗi khi đi đâu xa, họ không giám một mình ở đêm lại đó chỉ vì sợ phải xường. Nếu được mời hát mà không thể đáp lại thì đó là một điều bất lịch sự...” [6, Tr.76].

Trong tác phẩm trên chủ yếu nói về hình thức và chức năng của Thường giao duyên mà chưa khái quát được chức năng của Răng Thường nói chung trong đời sống cộng đồng người Mường.

Nhìn chung, điếm qua một số công trình nghiên cứu đi trước ta có thể thấy việc nghiên cứu về Răng Thường của người Mường nói chung còn chưa đầy đủ, nếu có thì chủ yếu là các tác phẩm nghiên cứu ở địa bàn Thanh Hóa (Trừ công trình Thường rang – Bộ Mạng của tác giả Bùi Thiện là tác phẩm sưu tầm lời ca ở Hòa Bình).

Nghiên cứu Răng Thường tại địa bàn xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình cho tới hiện nay chưa có công trình nghiên cứu nào hoàn chỉnh, đầy đủ được chính thức được công bố, cũng như việc nghiên cứu bao quát được cả bốn loại Răng Thường nêu trên. Về cơ bản, các nghiên cứu về thể loại này còn hạn chế và dừng lại ở mức độ sưu tầm, giới thiệu. Những bài nghiên cứu về

Rằng Thường đi trước chủ yếu tập trung vào vai trò và cách thức tổ chức của một thể loại Rằng Thường đó chủ yếu là Rằng Thường Giao duyên mà chưa quan tâm và nêu bật được đặc điểm, nội dung và vai trò của các thể loại Rằng Thường trong đời sống tinh thần của người Mường nói chung và người Mường xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình nói riêng.

Tuy nhiên tất cả các công trình nghiên cứu đi trước là nền tảng vô cùng quan trọng, tạo tiền đề cho tôi tìm hiểu và nghiên cứu về Rằng Thường – Một hình thức sinh hoạt văn hóa độc đáo của người Mường tại xã Ngọc Lâu một cách đầy đủ và hệ thống với cái nhìn đa chiều về hệ giá trị của nó.

3. Mục đích nghiên cứu và nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục đích nghiên cứu

- Khơi dậy lòng tự hào về vốn văn hóa cổ truyền của dân tộc, từ đó nâng cao ý thức và trách nhiệm bảo tồn và phát huy hơn nữa giá trị văn hóa độc đáo của thể loại Rằng Thường trong đời sống tinh thần cộng đồng người Mường.
- Góp phần bảo tồn và phát huy những giá trị văn hóa cổ truyền của người Mường nói riêng và của cả dân tộc Việt Nam nói chung trong phát triển bền vững hiện nay.

3.2. Nhiệm vụ nghiên cứu

- Điền dã, sưu tầm, khảo sát tư liệu và thực tế để nghiên cứu các loại hình Rằng Thường trong đời sống tinh thần của người dân xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình
- Khái quát được đặc điểm, nội dung và hình thức sinh hoạt của các thể loại Rằng Thường thông qua nghiên cứu từng loại Rằng Thường. Đồng thời từ đó nêu bật được vai trò của Rằng Thường trong đời sống của người Mường
- Đề xuất một số giải pháp nhằm góp phần bảo tồn và phát huy vốn Rằng Thường trong đời sống văn hóa của người Mường tại xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình.

4. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

4.1. Đối tượng nghiên cứu

Khóa luận tập trung đi sâu nghiên cứu các loại Răng Thường của người Mường: Răng Thường chúc, Răng Thường kẻ, Răng Thường Sắc bùa, Răng Thường giao duyên.

4.2. Phạm vi nghiên cứu

Phạm vi không gian: Đề tài nghiên cứu về các loại Răng Thường của người Mường tại địa bàn xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình.

Phạm vi thời gian: Đề tài nghiên cứu các thể loại Răng Thường trong xã hội truyền thống của người Mường tại xã Ngọc Lâu qua lời kể của các nghệ nhân dân gian. Đồng thời tìm hiểu thực trạng của Răng Thường trong xã hội người Mường hiện nay.

5. Phương pháp nghiên cứu

Nhằm thực hiện được mục đích và nhiệm vụ của bài nghiên cứu, tôi đã sử dụng các phương pháp nghiên cứu sau:

- Phương pháp điền dã dân tộc học
- Phương pháp tổng hợp, so sánh
- Phương pháp nghiên cứu liên ngành: Dân tộc học, sử học, văn hóa học...

Phương pháp điền dã dân tộc học tại thực địa là phương pháp quan trọng và là điều kiện tiên quyết để thực hiện khóa luận này. Tôi đã nhiều lần đi thực tế tại địa bàn xã Ngọc Lâu, huyện Lạc Sơn, tỉnh Hòa Bình. Đây là địa bàn thuộc xã vùng cao của huyện Lạc Sơn và là nơi có tới 95% dân số là người Mường sinh sống. Do vậy, đây là nơi còn lưu giữ được nhiều nét văn hóa cổ truyền của dân tộc Mường và ít chịu sự ảnh hưởng của các nền văn hóa khác trong quá trình hội nhập mạnh mẽ như hiện nay.

Trong quá trình điền dã đó, tôi cũng thực hiện các công việc như: thu âm lời ca, chụp hình các nghệ nhân dân gian và các bậc cao niên đang sinh

hoạt thể loại Răng Thường. Cũng như điều tra ý kiến người dân về loại hình nghệ thuật này để hoàn thành những mục tiêu nghiên cứu mà khóa luận đã đề ra.

6. Bố cục khóa luận

Ngoài phần mở đầu, kết luận, tài liệu tham khảo và phụ lục, khóa luận gồm ba chương:

- **Chương 1:** Tổng quan về người Mường ở xã Ngọc Lâu.
- **Chương 2:** Các loại Răng Thường của người Mường tại xã Ngọc Lâu.
- **Chương 3:** Vai trò, giá trị và thực trạng của Răng Thường trong đời sống tinh thần của người Mường ở xã Ngọc Lâu

Phần Phụ lục của khóa luận bao gồm:

- Những bài Răng Thường bằng tiếng Mường và tiếng Việt.
- Bản đồ địa chính huyện Lạc Sơn.
- Những hình ảnh về sinh hoạt Răng Thường và đời sống của người Mường tại xã Ngọc Lâu.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bùi Chỉ (2001), *Văn hóa ẩm thực dân gian Mường Hòa Bình*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
2. Cuisinier.J (1995), *Người Mường*, NXB Lao động, Hà Nội.
3. Quách Dao, Văn Quỳnh, Thanh Sơn, Bùi Thiện, Thương Diễm (1965), *Dân ca Mường*, NXB Văn học, Hà Nội.
4. Dương Hà Hiếu (2002), *Tục cưới xin của người Mường ở Thanh Sơn, Phú Thọ*, Tạp chí dân tộc học số 5.
5. Bùi Chí Hăng (2002), *Xường trai gái dân tộc Mường*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
6. Minh Hiệu (1981), *Tục ngữ ca dao Mường Thanh Hóa* tập 2, Ty Văn hóa Thanh Hóa xuất bản.
7. Mai Thi Hồng Hải (2004), *Góp phần nghiên cứu xưng giao duyên của người Mường*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
8. Cao Sơn Hải (2003) *Những bài ca đám cưới người mường ở Thanh Hóa*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
9. Minh Hiệu - Hoàng Anh Nhân (1964), *Truyện thơ Mường*, NXB Văn học, Hà Nội.
10. Ánh Hồng (2004), *Tín ngưỡng phong tục Việt Nam*, NXB Thanh Hóa.
11. Trương Sỹ Hùng (1992), *Sử thi thần thoại Mường*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
12. Huyện ủy Lạc Sơn, *Lịch sử Đảng bộ huyện Lạc Sơn*, tập I (1996), NXB Chính trị Quốc gia.
13. Huyện ủy Lạc Sơn, *Lịch sử Đảng bộ huyện Lạc Sơn*, tập II (1996), NXB Chính trị quốc gia.
14. Bùi Văn Kín (1972), *Góp phần tìm hiểu văn hóa Hòa Bình*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.

15. Đặng Văn Lung - Bùi Thiện - Bùi Văn Nội, (1976), *Mơ Mường*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
16. Nguyễn Thanh Nga - Nguyễn Ngọc Thanh chủ biên (2003), *Người Mường ở Tân Lạc, tỉnh Hòa Bình*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
17. Nguyễn Thị Thanh Nga (2002) *Công chiêng của người Mường ở Hòa Bình* Tạp chí dân tộc học số 5, trang 30 – 35.
18. Hoàng Nam (2002), *Đặc trưng văn hóa cổ truyền các dân tộc Việt Nam*, NXB Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
19. Hoàng Anh Nhân (1986), *Tuyển tập thơ Mường*, NXB Khoa học xã hội, Hà Nội.
20. Bùi Thiện (1973), *Thường Rạng, Bộ mạng*, Ty Văn hóa thông tin Hòa Bình xuất bản.
21. Trần Từ (1996), “*Người Mường ở Hòa Bình*”, Hội khoa học Lịch sử Việt Nam, Hà Nội.
22. Ủy ban nhân dân, Sở Văn hóa thông tin Hà Sơn Bình, (1988), *Người Mường với vốn văn hóa cổ truyền Mường Bi*.
23. Ủy ban nhân dân tỉnh Hòa Bình (1995), “*Nội dung cuộc vận động nếp sống văn hóa tỉnh Hòa Bình*”.
24. Trần Quốc Vượng (1997) *Cơ sở văn hóa Việt Nam*, NXB Giáo Dục, Hà Nội.